

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ПАРАМЕТАРА ЗА ПРЕКОГРАНИЧНИ ПРОМЕТ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ И ЊИХОВА УСКЛАЂЕНОСТ СА РЕГУЛАТИВОМ ЕУ

НЕНАД СТЕФАНОВИЋ*, НИКОЛА РАДОВАНОВИЋ

Агенција за енергетику Републике Србије (АЕРС)

БЕОГРАД

СРБИЈА

Кратак садржај: Национални преносни системи који из безбедносних разлога функционишу у оквирима интерконективног система Европе, данас су суочени са комплексним потребама међународног тржишта електричне енергије и појавом све већег броја учесника на тржишту електричне енергије унутар и изван националних граница. Растућа потреба за енергијом и убрзан развој економије намеће потребу за динамичан развој регионалног тржишта електричне енергије у Европи. Због недостатка производних капацитета у региону југоисточне Европе (ЈИЕ), евидентног раста потрошње и неадекватно развијене преносне мреже за повећан транзит електричне енергије, питање прекограничног промета електричне енергије је наметнуто као најзначајнији предуслов за несметано функционисање тржишта електричне енергије у региону ЈИЕ. Због тога је било неопходно да се успоставе јасна правила за управљање загушењима на тржишним основама. Основна правила за управљање загушењима су описана у Регулативи Европске Комисије бр.1228/2003 и додатним смерницама. Потписивањем Уговора о Енергетској заједници (2005) и одлуком Министарског Савета (2008), Србија се обавезала да поштује ова правила. У оквиру Атинског процеса ТСО и регулатори ЈИЕ су се јасно определили за примену експлицитних Координисаних Аукција у ЈИЕ заснованих на токовима снага и успостављање Канцеларије за Координисане Аукције (ККА), које су у потпуности у складу са одредбама регулативе ЕУ. Како је оснивање ККА сложен посао, а акционим планом почетак рада предвиђен за 2010. годину, наметнула се потреба да се у међувремену направи преглед постојећих механизма за управљањем загушењима, тј. доделу прекограничних преносних капацитета које ТСО у региону ЈИЕ примењују, идентификују одступања појединачних ТСО од смерница и потом укаже на потребу њихове хармонизације. У овом раду је дат преглед захтева за поштовање услова за управљање загушењима по европској регулативи, као и преглед механизма за доделу прекограничних преносних капацитета које тренутно примењују ТСО у ЈИЕ, на основу одговора регулаторних агенција из региона ЈИЕ.

Кључне речи: Оператор преносног система - Оператор тржишта - Бенчмаркинг - Регулатива - Смернице - Прекогранични преносни капацитет (интерконектор) - Управљање загушењем - Експлицитне координисане аукције - Секундарно тржиште - Регулаторна агенција - Транспарентност - Недискриминација - Енергетска заједница - Уговорна страна - Тржишна правила

* Ненад Стефановић, АЕРС, Теразије 5, 11000 Београд, nenad.stefanovic@aers.rs

1. Увод

Национални преносни системи који су повезани у интерконекцију ради повећања сигурности рада ЕЕС, данас се сусрећу са порастом међународног тржишта електричне енергије и појавом великог броја тржишних учесника унутар и изван националних граница. Пораст тражње за енергијом, перспектива развоја економије и супституција традиционалних примарних извора енергије као што су дрво и угаљ за потребе грејања као и зависност неких земаља од несталних енергетских извора повећава потребу за динамичним тржиштем електричне енергије.

Због неадекватно пројектоване и припремљене преносне мреже за значајне транзите услед интензивне трговине, настају загушења на прекограничним далеководима која стварају препреку за међународну трговину електричном енергијом у југоисточној Европи (ЈИЕ). Зато је било неопходно да се примене одговарајућа правила за управљање загушењима заснована на тржишном принципу. Ова потреба је посебно актуелна због повећаног интересовања за изградњу ветрогенератора и обновљивих извора енергије у региону ЈИЕ за чији рад је неопходно постојање добре регионалне интерконективне мреже узимајући у обзир да су националне мреже сувише слабе да поднесу варијабилну производњу. Стабилан рад електроенергетског система (ЕЕС) увек остаје главни циљ и стога је неопходно што пре усагласити шеме за управљање загушењима у ЈИЕ.

Потписивањем Уговора о Енергетској заједници (Уговора) у ЈИЕ, уговорне стране су се обавезале да ће развијати регионално тржиште електричне енергије у ЈИЕ. Битан предуслов за развој регионалног тржишта електричне енергије је да сви учесници на тржишту (произвођачи, трговци и потрошачи), који су заинтересовани за размену и трговину електричне енергије, имају равноправан приступ преносном систему који испуњава захтеве сигурног рада ЕЕС.

Основни принципи управљања загушењима су описани у Регулативи Европске Комисије (ЕК) бр.1228/2003 (Регулатива) која је примењива у ЈИЕ кроз Уговор о Енергетској заједници (ЕЗ). Наиме, све потписнице Уговора су се обавезале да кроз своја национална законодавства омогуће примену одредби Регулативе, а након одлуке Министарског Савета из јуна 2008, ова обавеза је проширена и на припадајуће Смернице за управљање загушењима (Смернице).

Након одлуке Министарског Савета Енергетске заједнице о формирању тзв. осмог региона (осми регион) који чине земље ЈИЕ ван ЕУ, УНМИК и шест земаља ЕУ (Грчка, Италија, Бугарска, Румунија, Мађарска и Словенија) и могућност ограничене примене на Аустрију, у јуну 2008, у складу са регионалним иницијативама ERGEG, омогућен је даљи несметан рад на успостављању регионалног механизма за доделу преносних капацитета и оснивање ККА за осми регион. Министарски Савет Енергетске заједнице је дао подршку операторима преносног система (ТСО) осмог региона да потпишу тзв. Меморандум о разумевању који није правно обавезујући акт, али потврђује намеру и вољу ТСО за оснивање ККА. Министарски Савет ЕЗ је такође дао подршку оснивању ККА у Црној Гори, а по акционом плану би требало да отпочне са радом почетком 2010. године. ТСО су од самог почетка разматрали примену координисаних експлицитних аукција заснованих на токовима снага у региону ЈИЕ. Ова метода је у потпуности у складу са Регулативом и Смерницама за управљање загушењима. Међутим, због сложености механизма ТСО су били суочени са бројним тешкоћама, посебно због накнадног предлога њиховог консултанта за увођење новог принципа - максималних токова“ (Max Flow) који је бацио ново светло на неке од важних аспеката аукција, као што је расподела прихода од координисаних аукција. Због тога је постало извесно да неће бити могућа примена механизма координисаних аукција заснованих на токовима снага у задатом року, па зато ТСО разматрају примену експлицитних координисаних аукција засновану на тзв. НТЦ (NTC-Net Transfer Capacity) вредностима. Сличну одлуку су донели и ТСО у централно-источноевропском региону, који су у јануару 2008. године основали Аукциону канцеларију у Фрајзингу (Немачка) са иницијалним планом да примене експлицитне координисане аукције засноване на токовима снага, али су због неких нерешених питања одлучили да је одложе на извесно време, с тим да наставе доделу прекограничних капацитета по дотадашњем принципу на основу НТЦ вредности, уз преношење надлежности механизма аукција са чешког ТСО који је до тада вршио регионалне аукције на новоосновану Аукциону канцеларију. Ипак, интересантан је податак да централно-источна и југоисточна Европа раде на примени експлицитних координисаних

аукција на основу физичких токова снага, док централно-западни, југозападни и нордијски регион примењују имплицитне аукције. Неспорно је да је крајњи циљ свих региона примена имплицитних аукција, али и да је у осмом региону прерано размишљати о томе због неадекватне информатичке подршке и неуједначених процедура размене података између ТСО у ЈИЕ.

У међувремену, док се чека оснивање ККА у осмом региону, регулаторне агенције осмог региона су закључиле да је неопходно направити актуелни преглед постојећих механизма за доделу прекограничних капацитета у осмом региону како би се установила одступања појединачних ТСО и регулатора од Регулative и Смерница и дефинисали поступци усаглашавања за појединачне ТСО и регулаторе. У овом раду је дат преглед захтева за алокације преносних капацитета по Регулative, као и статус примене доделе прекограничних капацитета у осмом региону, заснован на резултатима упитника које су попуниле регулаторне агенције из Албаније, Босне и Херцеговине (БиХ), Хрватске, Македоније, Румуније, Србије, Црне Горе, Грчке, Мађарске, Словеније, Италије и УНМИК. Одговори регулатора УНМИК нису узети у разматрање у овом раду јер доделу преносних капацитета на целој територији Републике Србије укључујући територију Косова и Метохије, под административном управом УНМИК, врши оператор преносног система Србије (ЈП ЕМС). Бугарска није обухваћена овим радом због одсуства података.

2. Правни захтеви у вези са доделом прекограничних капацитета

2.1 Регулative (ЕК) бр. 1228/2003

Члан 6 Регулative дефинише основне принципе за управљање загушењима наводећи да ће сви проблеми загушења у преносној мрежи на националним границама бити решавани на основу недискриминаторних тржишно заснованих решења која дају ефикасне економске сигнале тржишним учесницима и одговорним операторима преносног система. Осим тога, Регулative захтева да максимални износи капацитета прекограничних далеководна (интерконектора) и/или преносних мрежа које утичу на прекограничне токове буду доступни тржишним учесницима, у складу са стандардима сигурности и поузданог рада преносне мреже. На основу Члана 6 Регулative може се закључити да више није допуштена „про-рата“ алокација прекограничних капацитета, као ни закључивање дугорочних уговора за закуп прекограничног капацитета.

2.2 Смернице за управљање загушењима (Congestion Management Guidelines)

Допуна Смерница за управљање загушењима предвиђа додатне детаље у вези са алокацијом прекограничних капацитета којима се захтева да се прекогранични капацитети додељују кроз

- (а) експлицитне аукције (врши се резервација и додела само преносног капацитета), или
- (б) имплицитне аукције (истовремено се врши резервација и додела како преносног капацитета тако и припадајуће уговорене енергије).

У том погледу алокациона структура је предмет провере респективних регулаторних агенција која треба да узме у обзир:

- (а) карактеристике тржишта,
- (б) оперативне услове, као што су импликације „нетинга“ (потирање пријављених трансакција супротног смера на једном интерконектору-правцу након номинације са циљем повећања пропусне моћи-капацитета на том интерконектору) код поуздано пријављених планова рада (возних редова),
- (с) степен хармонизације удела и временских хоризоната усвојених за различите механизме за доделу капацитета који су успостављени.

Поред тога, Смерницама се посебно наглашава да ће додела капацитета на интерконектору бити координисана и примењена уз коришћење заједничке алокационе процедуре коју утврђују одговорни ТСО. У случајевима где се очекује да комерцијалне размене између две земље (ТСО) значајно утичу на услове физичких токова у било којој трећој земљи (ТСО), методе за управљање загушењем треба да буду координисане између свих погођених ТСО кроз

заједничку процедуру за управљање загушењима, а у складу са Смерницама за управљање загушењима.

Поред ових основних принципа, Смернице за управљање загушењем такође дефинишу детаљне податке за испуњење захтева транспарентности. У складу са одредбама Смерница, ТСО треба да објављују следеће релевантне податке:

- (a) доступност преносне мреже,
- (b) приступ преносној мрежи и
- (c) коришћење преносне мреже, укључујући
- (d) извештај о томе где и зашто постоји загушење,
- (e) примењене методе за управљање загушењем и
- (f) планове за будуће управљање (отклањање) загушењима.

Поред тога ТСО треба да објављују општи опис методе за управљање загушењима и општу шему за прорачун прекограничног капацитета за различите временске хоризонте, засновано на електричким и физичким реалностима преносне мреже. Наводи се да је ова метода предмет оцене регулаторних агенција заинтересованих земаља чланица. Уз то, у Смерницама је описано да ће стандарди за оперативни рад и план сигурности ЕЕС чинити интегрални део информација које ће ТСО објављивати отворено и путем јавног документа. Овај документ ће такође бити предмет оцене националних регулаторних агенција.

Да би испунили своје обавезе у погледу транспарентности, ТСО треба да објављују барем:

- (a) годишње: информације о дугорочном развоју преносне инфраструктуре и њеном утицају на прекограничне преносне капацитете;
- (b) месечно: прогнозе за месец-унапред и годину-унапред преносних капацитета који ће бити доступни на тржишту, узимајући у обзир све релевантне информације које су доступне ТСО у тренутку прорачуна прогнозног модела (нпр. утицај летње и зимске сезоне на капацитет далековода, ремонтне радове у мрежи, расположивост производних јединица, итд.);
- (c) седмично: прогнозе за седмицу-унапред преносног капацитета који су расположиви на тржишту, узимајући у обзир све релевантне информације које су расположиве ТСО у тренутку прорачуна прогнозног модела, као што су временска прогноза, планирани ремонтни радови у мрежи, расположивост производних јединица, итд.;
- (d) дневно: дневно-унапред и унутар-дневно расположиви преносни капацитет на тржишту за сваку тржишну временску јединицу, узимајући у обзир све нетоване номинације дан-унапред, планове производње дан-унапред, прогнозе потрошње и планиране ремонтне радове у мрежи;
- (e) укупни капацитет који је већ додељен, по тржишној временској јединици, и све релевантне услове под којима тај капацитет може да буде коришћен (нпр. аукциона обрачунска цена, обавезе како користити капацитет, итд.), како би се идентификовао преостали капацитет;
- (f) додељени капацитет што пре је могуће након сваке алокације, као и назначене реализоване цене;
- (g) укупан искоришћени капацитет, по тржишној временској јединици, одмах након номинације;
- (h) што је могуће ближе реалном времену: агрегиране реализоване комерцијалне и физичке токове, по тржишној временској јединици, укључујући опис ефеката било какве корективне акције коју предузме ТСО (као што је сасецање пријављених и одобрених трансакција) у циљу решавања проблема у мрежи и ЕЕС;
- (i) достава информација унапред (ex-ante) о планираним искључењима и достава информација накнадно (ex-post) за претходни дан у вези са планираним или непланираним искључењима производних јединица већих од 100 MW.

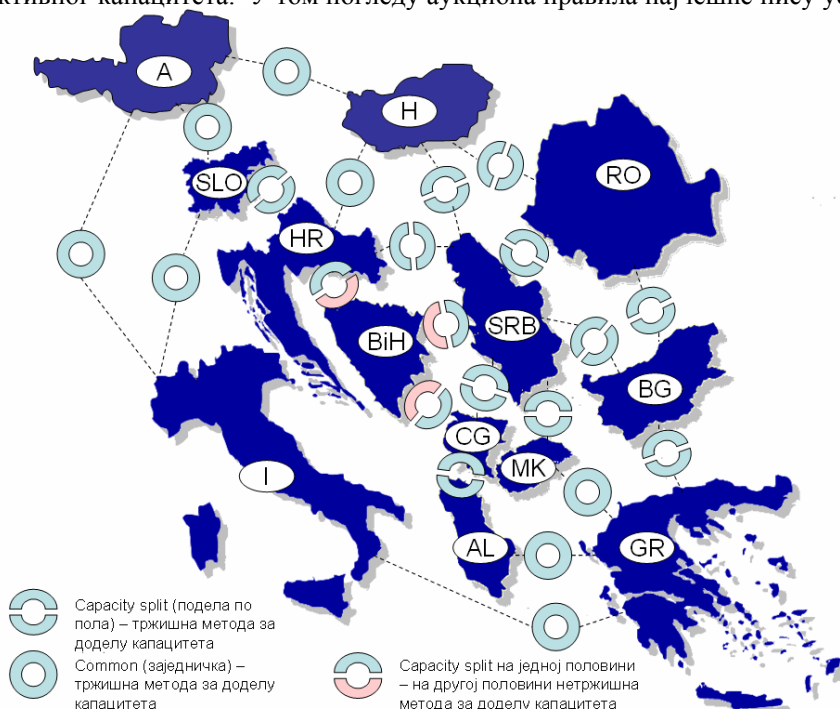
3. Примена захтева из Регулative (ЕК) бр.1228/2003 и додатних Смерница за управљање загушењима у осмом региону

3.1 Процедуре за доделу прекограничних преносних капацитета у региону ЈИЕ

Већина земаља у ЈИЕ су већ увеле тржишне моделе за алокацију капацитета барем на једном временском хоризонту за доделу капацитета (нпр. годишња, месечна или дневна алокација). У том погледу је једино БиХ изузетак јер је применила само про-рата алокацију на границама са суседним земљама, с тим да постоји план да се у ближој будућности уведе тржишна метода за алокације.

Што се тиче координације ТСО може се приметити да само две земље потписнице Уговора (Хрватска и Македонија) испуњавају захтев Смерница по питању координације да барем на једној граници за један аукциони тип постоји координација. Већина уговорних страна за сада не спроводи координисане аукције.

Треба нагласити да већина уговорних страна спроводе приступ “capacity split” (подела капацитета по пола) што значи да сваки ТСО спроводи аукције само за свој део (половину) интерконективног капацитета. У том погледу аукциона правила најчешће нису усаглашена.

Слика 1: Процедуре за доделу прекограничног капацитета примењене у осмом региону

3.1.1 Преглед алокационих метода за доделу прекограничних капацитета за уговорне стране Енергетске заједнице

Албанија има три интерконективна далеководна према суседним земљама. Грчки ТСО спроводи заједничке аукције на интерконектору између Албаније и Грчке. За сада у Албанији нису организоване месечне аукције, а аукциона правила су тек у припреми. У складу са договором са два суседна ТСО, Србије и Црне Горе, половину НТЦ вредности сваког прекограничног капацитета додељује албански ТСО, док другу половину додељује суседни ТСО респективно.

ТСО Босне и Херцеговине спроводи про-рата алокације на границама према Србији, Хрватској и Црној Гори. Ове алокације се спроводе на половини интерконективног капацитета који припада БиХ. БиХ планира увођење тржишне шеме за алокацију како би испунила све одредбе Регулative до 2009. Алокациона метода је већ развијена и очекује се њено коначно одобрење од регулаторне агенције.

Хрватски ТСО спроводи експлицитне аукције (за базно оптерећење) на месечном нивоу на границама ка Словенији и БиХ. На овим границама постоје периодичне алокације (годишње,

полугодишње, кварталне). У случају да поднети захтеви превазилазе понуђени износ капацитета даје се приоритет оним тржишним учесницима који имају обавезу јавне набавке и другим учесницима који увозе за потребе домаћих потрошача или извоза домаћих произвођача са изузетком обновљивих извора и когенерације. Ове експлицитне аукције спроводи хрватски ТСО (НЕР-OPS). Планови за ове аукције се објављују на веб сајту хрватског ТСО јер сам план није део Аукционих правила. НЕР-OPS објављује расположиве капацитете најмање пет радних дана пре почетка аукција и резултате аукција одмах након аукција (датуми се објављују у табели аукционих планова на веб сајту). За све аукције је примењен принцип “use it or loose it-UIOLI” (искористи добијени капацитет или га изгуби). Рокови за потврду додељеног капацитета (датуми за потписивање Уговора за коришћење и приступ додељеним прекограничним капацитетима) су унапред дефинисани у табели аукционог плана и објављени на веб сајту. Током 2007. године је Хрватска увела заједничке експлицитне аукције (за базно оптерећење на месечном нивоу) заједно са мађарским ТСО (MAVIR) на граници са Мађарском. Македонски ТСО (МЕРСО) спроводи експлицитне аукције (за базно оптерећење) на границама према Србији и Грчкој узимајући у обзир да грчки ТСО (HTSO) спроводи аукције према граници са Грчком као заједничке аукције. Информације у вези са границама према Грчкој су расположиве на веб сајту грчког ТСО, док су информације у вези са алокацијама у вези са границом према Србији доступне на веб сајту српског ТСО (ЈП ЕМС). За све аукције је примењен принцип “UIOLI” (искористи или изгуби).

Црногорски ТСО има загушења на прекограничном далеководу према Србији у правцу из Србије ка Црној Гори због тога што се значајан увоз остварује из тог правца, као и због интерних загушења у српској мрежи. Загушења су присутна и на граници са Албанијом услед значајног транзита преко црногорског преносног система за увозне потребе Албаније, а због чега је у току изградња новог 400 kV интерконектора.

Српски ТСО (ЈП ЕМС) спроводи експлицитне аукције (за базно оптерећење) на границама према Мађарској, Румунији, Бугарској, Македонији, Албанији, Црној Гори, БиХ и Хрватској. За сада не постоје заједничке аукције са суседним ТСО, али су у току преговори српског ТСО са мађарским, хрватским и бугарским ТСО по питању успостављања заједничких аукција. За све аукције је примењен принцип “UIOLI” (искористи или изгуби).

Заједничке аукције се спроводе на границама између Грчке и Албаније, Грчке и Македоније, као и између Хрватске и Мађарске.

3.1.2 Преглед алокационих метода за доделу прекограничног капацитета у неким од земаља ЕУ - на које се посебно односе поједине одредбе Уговора о оснивању Енергетске заједнице

Аустријска аукциона канцеларија спроводи доделу прекограничног капацитета у име аустријског ТСО (Verbund APG) на границама са Чешкој Републици, Мађарској, Италији и Словенији на годишњем, месечном и дневном нивоу, као експлицитне аукције. Поред тога, унутар-дневне алокације се спроводе на граници са Словенијом. Годишње и месечне аукције се спроводе на граници са Швајцарском. Како не постоје загушења између Аустрије и Немачке, аукције се не спроводе на тој граници.

Грчки ТСО (HTSO) спроводи експлицитне аукције (за вршна-Peak и минимална-Off-peak оптерећења) за целокупан износ прекограничних капацитета на свим границама према суседним земљама изузев на граници са Бугарском. На граници са Бугарском тренутно се примењује модел „capacity split“ (сваки ТСО спроводи доделу своје половине капацитета). Аукције се спроводе на годишњем, месечном и дневном нивоу. За све аукције се примењује принцип “UIOLI” (искористи или изгуби).

Мађарски ТСО (MAVIR) примењује експлицитне аукције на годишњем, месечном и дневном нивоу на границама са Аустријом и Словачком и експлицитне аукције на годишњем и месечном нивоу на границама са Хрватском, Србијом и Румунијом. Аукције се спроводе за базно оптерећења (изузев на аустријско-мађарској граници где се такође спроводе и за вршна оптерећења). Како не постоје загушења на граници са Украјином за правац из Украјине ка Мађарској, тренутно не постоји метода за управљање загушењима. По извештају мађарске регулаторне агенције, украјински ТСО не дозвољава аукције за правац из Мађарске ка

Украјини. За све аукције се примењује принцип “UIOLI ” (искористи или изгуби). Осим тога, мађарски ТСО је увео могућност “fill or kill” за аукције према Аустрији.

Италијански ТСО (TERNA) спроводи експлицитне аукције на границама са Француском, Аустријом, Швајцарском, Грчком и Словенијом на годишњем, месечном и дневном нивоу. Аукције се спроводе за следеће производе: 1) На годишњем нивоу: у банду (flat) 00:00-24:00 од 1.1. до 31.12.2008; 2) На годишњем нивоу изузев августа или периода ремонтних радова: у банду (flat) 00:00-24:00 од 1.1. до 31.12.2008. изузев августа или периода за ремонтне радове; 3) Месечни ниво: у банду (flat) 00:00-24:00 од првог до задњег дана у месецу; 4) Месечно вршно оптерећење: 08:00-20:00 од понедељка до петка од првог до задњег дана у месецу; 5) Месечно минимално оптерећење-Off-Peak: 00:00-08:00 и од 20:00-24:00 од понедељка до петка; 00:00-24:00 суботом и недељом, од првог до задњег дана у месецу; 6) Дневни производ: сатни блокови. Ови производи се објављују у аукционим спецификацијама на веб сајту. За све аукције је примењен принцип “UIOLI ” (искористи или изгуби).

Румунски ТСО (TRANSELECTRICA) спроводи билатералне аукције на границама са Мађарском, Бугарском, Србијом и Украјином.

Словеначки ТСО (ELES) спроводи билатералне експлицитне аукције на годишњем, месечном и дневном нивоу на границама са Аустријом и Италијом и на седмичном и дневном нивоу на граници са Хрватском. За све аукције је примењен принцип “UIOLI ” (искористи или изгуби).

3.2 Коришћење прихода од управљања загушењима у ЈИЕ

Регулатива дефинише три могућности за употребу прихода од управљања загушењима (алокације капацитета). У регулативи је назначено да сви приходи који проистичу од алокације интерконектора треба да буду коришћени за један или више наведених циљева:

- (a) гаранција актуелне расположивости алоцираног капацитета;
- (b) инвестиције у мрежу путем ремонта или повећањем интерконективних капацитета;
- (c) као приход који регулаторне агенције треба да узму у обзир при одобравању методологије за прорачун тарифе за пренос, и/или оцењивању да ли тарифе треба да буду промењене.

Већина земаља у ЈИЕ су већ унеле одредбе везане за коришћење прихода од управљања загушењима у своје законодавство. Штавише земље које немају такве одредбе у свом законодавству су примениле једну од три опције за коришћење прихода од управљања загушењима.

Већина земаља користе приход од алокација преносних капацитета за умањење тарифа за пренос. Изузетак су Аустрија, која поред умањења тарифа за пренос, део прихода користи за изградњу одређених нових интерконективних капацитета и Грчка која целокупан приход од загушења користи за изградњу нових интерконектора.

3.2.1 Коришћење прихода од управљања загушењима у неким од уговорних страна Енергетске заједнице

У албанском законодавству нису предвиђене одредбе за коришћење прихода од управљања загушењем. Ипак, регулаторна агенција узима у обзир приход од алокација при одобравању методологије за обрачун тарифа за пренос, и/или оцену да ли тарифни систем треба да се модификује.

У БиХ нису донешене одредбе у законодавству у вези са коришћењем прихода од управљања загушењима. Приход од управљања загушењима се углавном користи као приход који регулаторна агенција узима у обзир при одобравању методологије за обрачун тарифа за пренос, и/или оцену да ли тарифни систем треба да се модификује.

Законодавства у Хрватској и Македонији садрже одредбе у вези са коришћењем прихода од управљања загушењем и приход се користи у складу са све три опције дефинисане у Регулативи.

Српско законодавство садржи одредбе у вези са коришћењем прихода од управљања загушењем. Приход од управљања загушењима се користи као приход који регулаторна

агенција узима у обзир при одобравању методологије за обрачун тарифа за пренос, и/или оцену да ли тарифни систем треба да се модификује.

Може се закључити да све испитане уговорне стране у региону ЈИЕ користе приход од аукција за смањење тарифе за пренос.

3.2.2 Коришћење прихода од управљања загушењем у неким од земаља ЕУ - на које се посебно односе поједине одредбе Уговора о оснивању Енергетске заједнице

Аустријско законодавство не садржи одредбе у вези са коришћењем прихода од управљања загушењем. Приход од управљања загушењем се одузима од максимално одобреног прихода (МОП) ТСО који се користи за обрачун преносне тарифе.

Грчко законодавство предвиђа да се приход од управљања загушењем не одузима од МОП ТСО и искључиво се користи за повећање интерконективног капацитета.

Мађарско законодавство предвиђа да се приход од управљања загушењем одузима од МОП ТСО и углавном се користи као приход који регулаторна агенција узима у обзир приликом одобравања методологије за прорачун преносне тарифе, и/или оцену да ли тарифни систем треба да се модификује.

Италијанско законодавство предвиђа да се приход од управљања загушењем одузима од МОП ТСО и углавном користи за умањење тарифе за пренос.

Румунско законодавство садржи одредбе у вези коришћења прихода од управљања загушењем. Приход од алокација се одузима од МОП ТСО и користи за инвестиције у изградњу нових преносних капацитета, ремонтне радове или повећање капацитета интерконективних капацитета.

Словеначко законодавство предвиђа да се приход од управљања загушењем одузима од МОП ТСО и углавном користи за улагања у мрежу, ремонтне радове или повећање интерконективних капацитета и као приход који регулаторне агенције узимају у обзир приликом одобравања методологије за обрачун тарифе за пренос, и/или оцену да ли тарифни систем треба да се модификује.

Може се закључити да већина испитаних земаља ЕУ користи приход од алокација за смањење тарифе за пренос.

3.3 Примена захтева транспарентности у осмом региону

Смернице за управљање загушењем предвиђају детаљан опис захтева у вези са питањем транспарентности. Може се приметити да ниједан ТСО не обезбеђује све информације по захтевима из Смерница. Такође, квалитет података који се обезбеђује за учеснике на тржишту је у већини случајева још увек незадовољавајући и неуједначен у региону. ТСО уговорних страна учествују у пројекту ETSO Vista који предвиђа објављивање резултата аукција, прекограничних токова, расположиве интерконективне капацитете и др. у складу са захтевима из Регулative и Смерница. У наредним поглављима је дат преглед тренутног стања по овом питању у оквиру осмог региона.

3.4 Примена захтева за транспарентност у неким од уговорних страна Енергетске заједнице

У Албанији, БиХ, Црној Гори и Македонији ТСО на годишњем нивоу обезбеђује информације о дугорочном развоју преносне инфраструктуре и њеном утицају на прекогранични преносни капацитет, док у Хрватској и Србији ово није испуњено. У Албанији, БиХ и Црној Гори ТСО на месечном нивоу обезбеђује прогнозе за месец и годину унапред преносног капацитета који је расположив на тржишту, узимајући у обзир све релевантне информације које су доступне ТСО у тренутку прорачуна прогнозног модела (нпр. утицај летње и зимске сезоне на капацитет далеководна, ремонтне радове у мрежи, расположивост производних јединица, итд.), док се у Хрватској, Македонији и Србији то не чини. На седмичном нивоу ТСО ниједне од испитаних уговорних страна не доставља тражене податке сем ТСО Црне Горе. У БиХ и Црној Гори ТСО на дневном нивоу обезбеђује информације о расположивом капацитету на тржишту дан-унапред и унутар-дневно за сваку тржишну временску јединицу, узимајући у обзир све

нетоване номинације дан-унапред, планове рада производње дан-унапред, прогнозирану потрошњу и планиране ремонтне радове у мрежи, док се у Албанији, Хрватској, Македонији и Србији то не чини. У БиХ, Македонији, Црној Гори и Хрватској ТСО обезбеђује информације о укупном унапред додељеном капацитету, по тржишној временској јединици, као и све релевантне услове под којима је тај капацитет могао да буде искоришћен (нпр. аукцијска обрачунска цена, обавезе о томе како користити капацитет, итд.), да би се идентификовао преостали капацитет, док се у Албанији и Србији то не чини. У БиХ, Македонији, Србији, Црној Гори и Хрватској ТСО обезбеђује информације о додељеном капацитету што пре после сваке алокације, као и показатељ постигнутих цена, док се у Албанији то не чини. У БиХ и Македонији ТСО обезбеђује информације о укупно искоришћеном капацитету, по тржишној временској јединици одмах после номинације, док се у Албанији, Хрватској, Црној Гори и Србији то не чини. У Албанији, Црној Гори и Македонији ТСО обезбеђује информације о агрегираним комерцијалним и физичким токовима по тржишној временској јединици што је могуће ближе реалном времену, укључујући опис ефеката било које корективне акције коју је предузео ТСО (нпр. сасецање трансакција-curtailment) у циљу решавања проблема у мрежи или ЕЕС, док се у БиХ, Хрватској и Србији то не чини. У Албанији, Црној Гори и Македонији ТСО обезбеђује информације о планираним искључењима-испадима и ex-post информације о планираним и непланираним искључењима производних капацитета већих од 100 MW за претходни дан, док се у БиХ, Хрватској и Србији то не чини. У БиХ и Македонији ТСО објављује ex-post реализоване вредности одмах по истеку прогнозираног периода или најкасније следећег дана, док се у Албанији, Хрватској, Црној Гори и Србији то не чини.

3.5 Примена захтева за транспарентност у неким земљама ЕУ - на које се посебно односе поједине одредбе Уговора о оснивању Енергетске заједнице

У Аустрији, Грчкој, Мађарској и Румунији ТСО на годишњем нивоу обезбеђује информације о дугорочном развоју преносне инфраструктуре и њеном утицају на прекогранични преносни капацитет, док у Словенији ово није испуњено. У Аустрији, Мађарској, Румунији и Словенији ТСО на месечном нивоу обезбеђује прогнозе за месец и годину унапред преносног капацитета који је расположив на тржишту, док се у Грчкој то не чини. На седмичном нивоу ТСО ниједна од испитаних земаља не доставља тражене податке сем ТСО у Румунији. У свим испитаним земљама, осим у Румунији, ТСО на дневном нивоу обезбеђује информације о расположивом капацитету на тржишту дан-унапред и унутар-дневно за сваку тржишну временску јединицу. Само у Словенији ТСО не обезбеђује информације о укупном унапред додељеном капацитету. Само у Аустрији ТСО не обезбеђује информације о додељеном капацитету што пре после сваке алокације, као и показатељ постигнутих цена. У Словенији и Румунији ТСО не обезбеђује информације о укупно искоришћеном капацитету. У Аустрији, Мађарској и Румунији ТСО обезбеђује информације о агрегираним комерцијалним и физичким токовима по тржишној временској јединици, док се у Грчкој и Словенији то не чини. Ниједан ТСО испитаних земаља не обезбеђује информације о планираним искључењима-испадима и ex-post информације о планираним и непланираним искључењима производних капацитета већих од 100 MW за претходни дан. У Аустрији, Мађарској и Румунији ТСО објављује ex-post реализоване вредности одмах по истеку прогнозираног периода или најкасније следећег дана, док се у Грчкој и Словенији то не чини.

Може се закључити да се ни ТСО земаља које припадају ЕУ, који би требало да поштују све захтеве из Регулative, не придржавају свих захтева везаних за транспарентност података.

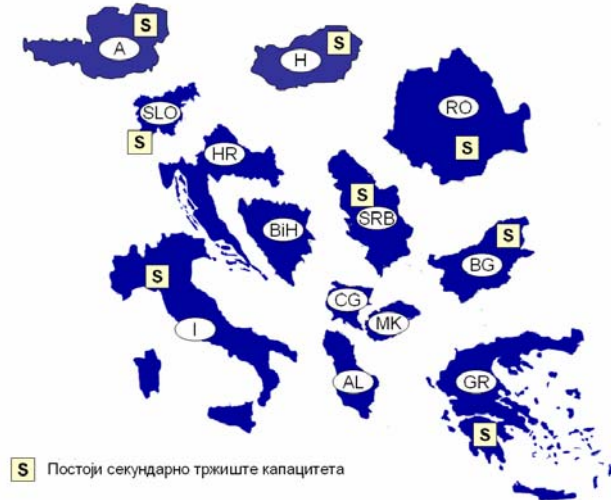
3.6 Објављивање релевантних аукционих података у осмом региону

Временски рокови за објављивање релевантних аукционих података нису усаглашени, што ствара препреку за трговце који желе да тргују на више од само једне границе. Недостатак усаглашености такође може утицати на цене које се постижу на билатералним експлицитним аукцијама. ТСО у осмом региону примењују различите поступке за објављивање релевантних аукционих података.

3.7 Примена секундарног тржишта прекограничног капацитета

По Смерницама за управљање загушењима, прекограничним капацитетом може слободно да се тргује на секундарној основи под условом да је релевантни ТСО обавештен довољно унапред о таквој трансакцији. Поред тога, у Смерницама је утврђено да у случају да ТСО одбије секундарну трговину (трансакцију), ТСО мора јасно и транспарентно да достави и објасни свим тржишним учесницима разлоге и да о томе упозна регулаторну агенцију.

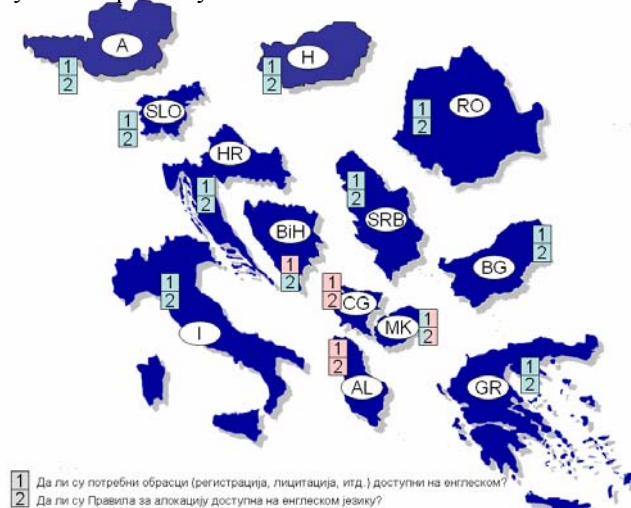
Ипак, само неколико ТСО у осмом региону су применили секундарно тржиште у складу са захтевима Смерница. Треба напоменути да постоје случајеви у региону где тржишним правилима чак није дозвољена примена секундарног тржишта.

Слика 2: Примена секундарног тржишта прекограничних капацитета у осмом региону

3.8 Препреке за међународне учеснике на тржишту електричне енергије (трговце)

У принципу, сви ТСО у региону обезбеђују своје веб сајтове на енглеском језику. Ипак, нису све информације у вези са прекограничном трговином расположиве на енглеском језику. Ова чињеница ствара препреку за међународне трговце, као и за развој интегрисаног тржишта електричне енергије у осмом региону.

Слика 3: Распоживост релевантних докумената на енглеском језику

4. Тржишна правила

Тржишна правила су препозната као основа функционисања тржишта електричне енергије јер она описују односе и одговорности између учесника на тржишту електричне енергије. И поред тога што су хармонизована тржишна правила један од главних предуслова за успостављање регионалног тржишта електричне енергије, у осмом региону је присутан велики број различитих приступа тржишним правилима.

Како би се стекао увид у различите погледе на тржишна правила, радна група Регулаторног одбора Енергетске заједнице (ECRB) за електричну енергију (EWG) је прикупила одговоре на упитник којим се покрива неколико основних питања у вези са приступом и одговорностима везано за тржишна правила и правила за доделу прекограничног капацитета.

4.1 Третман тржишних правила у уговорним странама Енергетске заједнице

У Албанији је регулаторна агенција сачинила нацрт тржишних правила у оквиру радне групе заједно са свим учесницима на тржишту укључујући ТСО. Тржишна правила одобрава регулаторна агенција и објављује на веб сајту регулатора. Процедуре за доделу преносних капацитета су дефинисане у оквиру тржишних правила. Регулаторна агенција има обавезу да одобрава сваку промену у тржишним правилима по предлогу ТСО. Правила су усвојена и на снази.

У БиХ нацрт за тржишна правила саставља оператор тржишта, док је регулаторна агенција обавезна да их одобри. Правила су усвојена и на снази. Правила за доделу преносних капацитета на интерконекторима нису у оквиру тржишних правила већ је донешен посебан документ у вези са алокацијама. Регулаторна агенција има обавезу да одобрава тржишна правила као и правила за доделу преносних капацитета. Државна регулаторна агенција одобрава оба документа и има обавезу да одобрава сваку промену коју иницира оператор тржишта.

У Хрватској нацрт за тржишна правила саставља оператор тржишта, док је регулаторна агенција обавезна да их одобри. Правила су усвојена и на снази. Правила за доделу преносних капацитета на интерконекторима нису у оквиру тржишних правила већ је донешен посебан документ у вези са алокацијама. Регулаторна агенција је обавезна да одобри тржишна правила, али не и правила за алокацију и коришћење интерконективних преносних капацитета. Регулатор надзире примену правила за алокацију и коришћење прекограничних капацитета, док је ТСО одговоран за доношење правила за доделу преносних капацитета. Регулатор је задужен само за одобравање промена у оквиру тржишних правила, а не одобрава промене у правилима за доделу преносних капацитета.

У Македонији нацрт за тржишна правила саставља оператор тржишта, док је регулаторна агенција обавезна да их одобри. Међутим, ова правила још увек нису усвојена.

У Црној Гори нацрт за тржишна правила саставља оператор тржишта, док је регулаторна агенција обавезна да их одобри. Међутим, ова правила још увек нису усвојена. Правила за доделу преносних капацитета на интерконекторима нису у оквиру тржишних правила већ се доноси посебан документ. Регулаторна агенција је обавезна да одобри тржишна правила и правила за алокацију преносних интерконективних капацитета, као и све накнадне измене.

У Србији нацрт за тржишна правила саставља оператор тржишта, док је регулаторна агенција обавезна да их одобри. Међутим, ова правила још увек нису усвојена. Предвиђено је да правила за доделу преносних капацитета на интерконекторима буду у оквиру тржишних правила. Регулаторна агенција одобрава тржишна правила као и сваку промену коју иницира оператор тржишта.

Може се закључити да свака уговорна страна ЕЗ у ЈИЕ има другачији концепт тржишних правила, различит третман правила за доделу преносних капацитета унутар и изван тржишних правила, као и различите обавезе и ингеренције регулатора по питању одобрења ових правила. Како регулатори треба да врше функцију надзора функционисања тржишта електричне енергије и провере да ли се додела преносних капацитета врши у складу са правилима и одредбама Регулативе, намеће се потреба да се што пре регулаторима у осмом региону доделе надлежности за одобравање ових правила, како би им било омогућено да врше одговарајући

надзор у складу са преузетим обавезама. У противном, регулатори неће бити у могућности да извршавају једну од својих виталних функција које за циљ имају спровођење недискриминације према свим учесницима на тржишту, као и проверу поштовања захтева транспарентности.

4.2 Третман тржишних правила у неким од земаља ЕУ - на које се посебно односе поједине одредбе Уговора о оснивању Енергетске заједнице

У свим земљама ЕУ су донешена тржишна правила, као и правила за доделу прекограничних капацитета. Ипак, и код њих постоје разлике у концепту документа тржишних правила као и обавезама и надлежностима регулатора у односу на тржишна правила и правила за доделу преносних капацитета.

У Аустрији тржишна правила не саставља оператор тржишта већ регулатор који их и доноси. Правила за доделу прекограничних капацитета су делом дефинисана у тржишним правилима, а делом у правилима за доделу капацитета у оквиру посебног документа.

У Мађарској тржишна правила саставља оператор тржишта, с тим да у изради нацрта учествује посебан комитет састављен од представника разних учесника на тржишту (произвођача, трговаца, и др.) који има само саветодавну функцију. Регулатор је задужен за одобравање тржишних правила, као и накнадних измена. Правила за доделу прекограничних капацитета су дефинисана у оквиру тржишних правила

У Италији регулатор дефинише критеријуме за тржишна правила на основу којих ТСО и оператор тржишта састављају тржишна правила. Правила за доделу прекограничних капацитета су дефинисана у оквиру посебног документа. Критеријуме за алокацију интерконективних капацитета успоставља Министарство, а регулатор одобрава тржишна правила и правила за алокацију као и све накнадне измене.

У Словенији оператор тржишта саставља тржишна правила. Регулатор не одобрава тржишна правила. Процедуре за доделу прекограничних капацитета су садржане у правилима о раду преносног система и посебним правилима о методи и условима за доделу прекограничног капацитета. Регулатор одобрава правила за доделу прекограничних капацитета.

5. Закључак

Упоредни преглед или тзв. „бенчмаркинг“ (benchmarking) постаје незаобилазно и неопходно средство и поступак нашег времена при сагледавању развоја било ког процеса. Живимо у времену брзих промена и примене нових механизма који захтевају стално евидентирање разлика између националних законодавстава и легислативе ЕУ, праћење усклађености са правним захтевима ЕУ у погледу преузетих обавеза и упоређивање са другим земљама. Циљ сваког бенчмаркинга је сагледавање постигнутог степена усаглашености са жељеним нормама или преузетим правним обавезама, који се најчешће спроводи у оквирима истог сектора (енергетика) и најчешће има регионалне димензије. Овај рад је значајан јер по први пут износи резултате бенчмаркинга спроведеног на нивоу региона ЈИЕ са циљем упоређења постигнуте усаглашености са Уговором преузетим обавезама примене европске легислативе у области енергетике.

Примена тржишно оријентисаних метода за управљање загушењима: Током неколико задњих година ТСО у региону ЈИЕ су почели да примењују тржишно оријентисане методе за управљање загушењима у складу са правним оквиром ЕУ. Већина уговорних страна Енергетске заједнице у ЈИЕ су већ увеле тржишно оријентисане процедуре за доделу преносних капацитета за барем један временски хоризонт алокације капацитета (нпр. годишња, месечна или дневна алокација). Ипак, заједничке аукције се спровode само на две границе у складу са Смерницама за управљање загушењем. Очекује се да ће све уговорне стране дефинисати тржишна правила до краја 2009. године.

Транспарентност: Смернице за управљање загушењем детаљно дефинишу захтеве за транспарентношћу за тржишно оријентисану методу алокације. Ниједан ТСО не обезбеђује све информације у складу са Смерницама, али је приметно да су уговорне стране повећале број докумената на енглеском језику у вези са аукцијама на веб сајтовима.

Коришћење прихода од управљања загушењима: Већина земаља у ЈИЕ су већ увеле одредбе у вези са коришћењем прихода од управљања загушењима у своја законодавства. Штавише, земље које то нису учиниле, примениле су једну од три опције за коришћење прихода од управљања загушењима, дефинисане у Регулативи (ЕК) бр.1228/2003.

Примена секундарног тржишта: У складу са Смерницама о управљању загушењем, прекограничним капацитетом се мора слободно трговати на секундарној основи под условом да је релевантни ТСО обавештен довољно унапред о таквој трансакцији. У оквиру Смерница је назначено да у случају да ТСО одбије било коју секундарну трговину (трансакцију), ТСО мора јасно и транспарентно доставити и објаснити разлоге свим тржишним учесницима и о томе обавестити регулатора. Ипак, само неколико ТСО су применили секундарно тржиште у складу са Смерницама. Забележено је да у неким случајевима тржишна правила у региону ЈИЕ чак не дозвољавају примену секундарног тржишта.

У складу са преузетим обавезама након потписивања Уговора о ЕЗ, земље ЈИЕ су дужне да транспонују регулативе ЕУ у своје секундарно законодавство. У периоду до успостављања ККА и примене координисаних експлицитних аукција заснованих на физичким токовима, неопходно је било да се направи упоредни преглед (бенчмаркинг) актуелних метода за доделу прекограничних капацитета у осмом региону. У раду је приказан први упоредни приказ који су урадили регулатори осмог региона са циљем да се прикажу актуелни механизми за аукције прекограничних преносних капацитета, као и да се детектује одступање сваког ТСО и регулатора од одредби дефинисаних у Регулативи и Смерницама. Потписници овог рада су као представници Агенције за енергетику Републике Србије активно учествовали у изради овог бенчмаркинга. На основу овог прегледа је омогућено свим ТСО и регулаторима у региону да стекну увид у процес хармонизације са регулативом ЕУ. Регулатори би требало што пре да успоставе регулаторни оквир у сагласности са Смерницама и изврше неопходна усаглашавања са Регулативом.

На основу резултата бенчмаркинга приказаног у овом раду, закључује се да је Србија једна од првих земаља у региону чији је ТСО успоставио тржишно оријентисане експлицитне аукције на свим својим границама. Такође, Србија је поред Грчке, Хрватске и Мађарске водећа земља у региону у намери да успостави заједничке експлицитне аукције на својим интерконективним далеководима, па је српски ТСО започео преговоре са мађарским, хрватским и бугарским ТСО о успостављању заједничких аукција. Са друге стране, непостојање тржишних правила у Србији представља велику препреку за потпуну и коначну слику тржишта електричне енергије у Србији и неповољно делује на потенцијална улагања у енергетски сектор земље. Правила за алокацију преносног капацитета треба да буду саставни део тржишних правила које предлаже ТСМО (ЈП ЕМС), а одобрава регулаторна агенција (АЕРС). Како је сагледано да ће доћи до кашњења у састављању тржишних правила услед комплексности увођења балансног модела у Србији, постојећа правила за алокацију капацитета је донео ТСМО (ЈП ЕМС) још 2004, без претходне сагласности или ревизије Агенције за енергетику, са идејом да је боље што пре успоставити правила за алокацију капацитета и на тај начин делимично уредити тржиште електричне енергије у Србији. Очекује се да ће тржишна правила и правила за доделу преносних капацитета као њен саставни део, бити одобрена до краја 2009. године. По питању транспарентности и других техничких захтева који су постављени у Регулативи, они су већ транспоновани у домаће законодавство кроз Правила о раду преносног система која је Агенција за енергетику Републике Србије одобрила у априлу, а ЈП ЕМС објавило у „Службеном Гласнику РС“ у мају 2008. године.

6. ЛИТЕРАТУРА

- [1] *“ECRB EWG Benchmarking Report on compliance with Regulation (EC) 1228/2003 and the Congestion Management Guidelines”, Draft Version V6, 6 March 2009*
- [2] *“Compliance with Regulation 1228/2003 and the Congestion Management Guidelines – Update Report”*
Presentation by Nenad Stefanović, ECRB EWG Chairman

13. Атински Форум - Атина, 2-3. децембар 2008.
- [3] “*Regional Congestion Management Benchmark* ”
Presentation by Roland Matous, ECRB Section
12. Атински Форум - Атина, 15-16. мај 2008.
- [4] “*DIRECTIVE 2003/54/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL*”
26 June 2003
- [5] “*Regulation (EC) No.1228/2003 of the European Parliament and of the Council*”
European Parliament and Council of the European Union, of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity
Official Journal of the European Union, L 176/1, 15 July 2003
- [6] “*COMMISSION DECISION of 9 November 2006 amending the Annex to Regulation (EC) No 1228/2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity*”
ANNEX - Guidelines on the management and allocation of available transfer capacity of interconnections between national systems
Official Journal of the European Union, L 312/591, 11 November 2006